

ZLOČIN I KAZNA JOVANA STANISAVLJEVIĆA ČARUGE

Vlatko Smiljanić *

UDK: 94(497.5)“19”

929 Jovan Stanislavljević Čaruga

Prethodno priopćenje

Primljeno: 6. X. 20017.

Prihvaćeno: 26. I. 2018.

SAŽETAK

Rad prikazuje životopis Jovana Stanislavljevića, slavonskoga razbojnika s početka 20. stoljeća, poznatog pod nadimkom Čaruga, temeljem članaka iz *Hrvatskoga lista* i sudskih spisa. Nakon završenoga zanata Čaruga je na početku Prvoga svjetskog rata mobiliziran u austrougarsku vojsku. Međutim, ubrzo je pobjegao i nedugo potom ubio udvarača svoje djevojke, čime započinje njegov zločin, a nakon što mu je lokalni načelnik zaprijetio da će ga uhititi zbog toga čina – i njega je ubio. Osuđen je na zatvorsku kaznu u Srijemskoj Mitrovici. Budući da se nije smio vratiti kući jer bi ponovno bio zatvoren, Čaruga se skriva po slavonskim šumama. Tamo se pridružio razbojničkoj bandi Kolo gorskih tića, koju su činili također dezerteri iz austrougarske vojske koji su bogate slavonske seljake nemilosrdno pljačkali, a neke su potom i ubili. Da bi se prikrio od vlasti, Čaruga je koristio lažna imena, npr., Mile Barić i Nikola Drezgić. Čaruga je sa svojom skupinom nastavio pljačkati i skrivati se od žandarmerije i nakon što je rat završio. Od 1922. u Zagrebu se predstavljao kao ugledan bogati poduzetnik iz Vinkovaca. No uskoro se vratio pljačkama. Međutim, 14. listopada 1923. sa svojom skupinom je pokušao opljačkati imanje grofa Eltza u Ivankovu kraj Vinkovaca, što će biti jedno od posljednjih velikih Čaruginih zlodjela. Njega i skupinu su tada napali žandari, ali su oni vješto pobjegli, no bez očekivanoga plijena. Ubrzo im je žandarmerija ušla u trag te je Čaruga uskoro uhićen, a kasnije i svi njegovi pomagači. Sve do veljače 1925. trajalo je suđenje Čarugi, jedno od najpoznatijih u tadašnjoj državi, a kažnjen je na smrt vješanjem pred više od 3000 svjedoka.

Ključne riječi: Jovan Stanislavljević Čaruga, zeleni kadar, Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca, Prvi svjetski rat, Slavonija.

UVOD

Kaotično stanje u južnoslavenskim zemljama nakon Prvoga svjetskog rata, neuređenost državnoga i zakonodavnog sustava, kao i socijalna i gospodarska problematika, stvarali su u očima naroda junake od ljudi koji su pravdu uzimali u vlastite ruke. Zeleni kadar, vojni bjegunci koji su dezertirali iz austrougarske vojske potkraj Prvoga svjetskog rata, vršio je različite prepade i pljačke, poglavito u hrvatskim zemljama. S

* Vlatko Smiljanić (vsmiljani@hrstud.hr) student je povijesti na Odsjeku za povijest Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu.

historiografskoga gledišta zeleni kadar je prvi profesionalno interpretirao Bogumil Hrabak (1990). No to nije prvi rad o zelenom kadru. U međuratnom razdoblju (1918. – 1941.) na našim prostorima prvi je zapaženi članak napisao Ljudevit Pivko (1922). Ferdo Čulinović (1957) je zeleni kadar predstavljao kao posljedicu Oktobarske revolucije. Moderna hrvatska historiografija je ipak napredovala glede istraživanja ove teme pa valja spomenuti radove Ive Banca (1992) i Tomislava Bogdanovića (2013).

Najpoznatiji primjer zakašnjele hajdučije u Slavoniji (Goldstein 2009: 20) predstavlja Jovan Stanisavljević zvan Čaruga. Srbijanska literatura o njemu je više beletristička nego stručna, pa ne može predstavljati vjerodostojan povijesni izvor. Predstavnik takve vrste interpretacije je Dragan Jovašević (1984). I u Hrvatskoj ima književnih djela inspiriranih likom i djelom Čaruge, prije svega tu je roman Ivana Kušana (1991), a vrijedna su i filmska ostvarenja i kazališne predstave. Što se tiče znanstvenih istraživanja Čaruge u Hrvatskoj, mogu se pronaći tek kratki biografski podaci (Puljašić i Vučemilović-Grgić 2010).

U ovome radu autor nastoji istražiti životopis Jovana Stanisavljevića iz perspektive novinskih izvještaja i arhivskih dokumenata sa sudske rasprave protiv njega i njegovih pomagača u zločinima. Dakle, u radu je autor dao poseban osvrt na sudski proces, gdje želi istaknuti kronologiju zbivanja na raspravama, objediniti sve Čarugine zločine, i pljačke i ubojstva, te istražiti što je sve Čaruga uspio ukrasti.

ŽIVOTOPIS DO PRIDRUŽIVANJA KOLU GORSKIH TIĆA

Prema sudskim spisima (*Spis I. 101-(19)24*, 1924), Jovan (Jovo) Stanisavljević Čaruga¹ rođen je 2. veljače 1897. u selu Bare nedaleko Orahovice. Sa sigurnošću ne možemo utvrditi je li imao braće ili sestara, međutim, sigurno nije bio sin jedinac (*Hrvatski list*, 7. I. 1924.) oca Prokopija i majke Ike rođ. Smiljanić² (*Hrvatski list*, 12. I. 1924.). *Hrvatski list* (9. I. 1924.) spominje Čarugine dvije sestre, stariju i mlađu, od kojih se jedna zove Kristina. Obiteljsko stočarsko gospodarstvo iz kojega Čaruga dolazi bilo je jedno od najbogatijih u Slavoniji s oko 1000 grla (*Hrvatski list*, 10. I. 1924.). Njime je upravljao Jovan, Čarugin pradjed prema kojemu je dobio ime. Nakon što je Prokopije Stanisavljević preuzeo vodstvo zadruge ubrzo je došlo do propasti (Zurl 1977: 13). Tome svjedoči Čarugino tumačenje da je gospodarstvo polagano propadalo jer je njegov otac, zbog iznenadne smrti svoga oca Jakova Stanisavljevića, preuzeo zadrugu sa samo 18 godina. Između ostaloga, Čaruga je rekao: „Otac, koliko god je bio grdna ljudeskara, toliko je bio duševni slabić, da nikome nije bio kadar zapovijedati. Svak je radio što je htio. Discipline je posvema nestalo“ (*Hrvatski list*, 12. I. 1924.).

¹ U Slavoniji i Podravini tijekom 19. i 20. stoljeća obitelji u širem sastavu su znale imati nadimak prema kojemu bi se generacijski pamtile. Tako su Stanisavljevići iz Bara imali nadimak Čaruga (negdje se navodi i Čarug), prema turskoj riječi *çaryk*, što znači opanak ili kolo. U tisku i prema kazivanju njegovih suvremenika, Jovan Stanisavljević je sebi pripisao taj nadimak.

² Prilikom svjedočenja o pljački u Ostrošincima kraj Podgorača (današnja Osječko-baranjska županija) Čaruga spominje kako je njome želio zaštititi svoga ujaka Peru Smiljanića.

Godine 1907. iznenada je preminula Čarugina majka Ika, a otac se četiri tjedna kasnije ponovno vjenčao. Jovan se nije slagao s maćehom. Nedostajala mu je majka te je šokiran svime odlučio otići od kuće na zanat u Osijek. Iz nepoznatih razloga brzo se vratio kući. Ne postoji točna informacija je li Jovan završio bravarski ili mlinarski zanat jer se obje informacije pojavljuju i u izvorima (Spis I. 101-[19]24, 1924.), i u literaturi. Sve u svemu, Jovan se brzo vraća kući, tj. napušta zanat, prema očevu nalogu, kako bi mogao raditi na imanju (Lopušina 1987: 179).

Godine 1915. mobiliziran je u austrougarsku vojsku, a službu je vršio u III. prekobrojnog bataljuna 28. domobranske pješadijske pukovnije. Nakon kratkotrajne službe bio je poslan na bukovinsko bojište tijekom zime 1915./1916. Čak je razmišljao pobjeći i predati se ruskim snagama (*Hrvatski list*, 24. IV. 1923.). Godine 1916. odlučio je pobjeći s bojišta. Dotad je zarađivao krivotvorenjem vojnih isprava na bojištu. U vojnoj kolibi krivotvorio je sebi dokumente prema kojima postaje „ranjeni natporučnik Fett kojega su slali u pozadinu na liječenje i odmor po odobrenju satnika Horvata“.

U veljači 1916. temeljem te krivotvorine otputovao je u Budimpeštu kupiti oružničko odijelo s pripadajućim obrambenim dodacima (Lopušina 1987: 180). U to vrijeme počinio je prvo ubojstvo. Naime, bio je zaljubljen u gostioničarku Katinku, „ljepuškastu i vragoljastu djevojku“. Čaruga je primijetio kako mu neki mađarski vojnik, koji je Čarugu pogrdno nazivao Vlahom, pokušava preoteti djevojku, te ga Čaruga ubije. Poslije zločina otišao je u Osijek, a nakon toga u Požegu gdje se prijavio u bolnicu. Tamo je lažirao vojni čin kupovinom novih odlička. Boravio je u lokalnim svratištima. Svima se predstavljao kao domobranski časnik i kao takav otputovao je u rodne Bare, a čak je bježao i u Slovačku, u Košice, i tamo se prijavio u vojnu bolnicu kao ranjenik s bojišta kako bi opravdao dolazak (*Hrvatski list*, 5. II. 1924.).

Iste godine vratio se u rodne Bare i izabran je za voditelja narodne straže. Mjesni načelnik Stanko Bošnjak nije mu se svidio. Primijetio je kako su „i seljaci protiv kneza“, a osim toga Bošnjak je prijetio Čarugi uhićenjem zbog ubojstva mađarskoga vojnika, kojemu je svjedočio. Zbog toga u travnju 1919. Čaruga ubija Bošnjaka uz pomoć svoja dva rođaka. Ovo ubojstvo, prema Zurlu, ima prizvuk borbe protiv kapitalizma i buržoazije jer je Bošnjak bio bogati seljak (Zurl 1977: 15–16).

Godine 1919. Čaruga se vjenčao sa „Savetom N.“ (Zurl 1977: 16). Odmah nakon vjenčanja uhićen je u Osijeku i osuđen 8. svibnja 1919. na četiri godine zatvora zbog ubojstva načelnika Bošnjaka, a kaznu je služio u Zemaljskoj kaznionici u Srijemskoj Mitrovici. (Osuda, 1919.). Međutim, nije tretiran kao teški ubojica, već kao obični kriminalac, pa je iskoristio priliku za bijeg u prosincu 1919. dok je cijepao drva za zgradu Općine. Upravitelj zatvora Josip Furlanović raspisao je potjernicu za Čarugom u iznosu od pet tisuća dinara. Budući da nakon bijega nije uspio pronaći utočište u Barama, odlučuje se za lutanje po šumama Papuka i Krndije. Prema vlastitome iskazu, novac za prehranu je zarađivao krijumčarenjem duhana (*Hrvatski list*, 24. IV. 1924.).

ČARUGA U KOLU GORSKIH TIĆA

Budući da nije uspio pronaći privremeno boravište, često je obilazio lokalne gostionice. U jednoj od njih našao je priču o „nekakvoj hajdučkoj četi“ pod nazivom Kolo gorskih tića (KGT), gdje je vođa skupine Božo Matijević (Geiger 2013: 14).³ Tijekom sudskog postupka Čaruga je naveo da je od „pokojnog ‘dr. Kockara’“ primio savjet o pridruživanju KGT-u te „da ih izda vlastima“. Uz motiv promjene državnoga ustrojstva, inspirirani odjecima Oktobarske revolucije i stvaranjem neovisne države južnih Slavena, članovi KGT-a pljačkali su bogate Slavonce.

Ubrzo je Čaruga pronašao ovu skupinu. S vođom Matijevićem upoznao se u proljeće 1920. nedaleko Predrijeva⁴ (Zurl 1977: 16–17). U družini je vrijedio statut prema kojemu su određivana razbojstva, umorstva, palež i pljačke. Vođa KTG-a bio je najiskusniji među njima, a trebao je poslušati sve savjete članova u svrhu poboljšanja pljačkaških pohoda. Shodno učinku svakoga člana društva, postojala su samo dva postupka vođe nakon počinjene pljačke: ubojstvo člana u slučaju da nije dovoljno sudjelovao u zločinu ili nagrada ako je uspješno obavio zadatak (*Hrvatski list*, 24. IV. 1923.). Osim statuta, članovi su sastavili „Zakon i kaznu“, svojevrsni kazneno-prekršajni pravilnik. Dokument je u prijepisu prikazan u Zurlovoj knjizi (1977: 17–18), a potvrdu o postojanju istoga donosi Ivan Kušan u romanu *Čaruga pamti* (1991: 67), gdje je donesen faksimil prve stranice rukopisa istoga. Autor članka u *Hrvatskome listu* (29. IV. 1923.) raspravlja da je i statut i „Zakon i kaznu“ napisao Matijević, no analizom izvora kod Kušana dolazi se do zaključka da ipak nije tako. Prema autogramu, tj. vlastoručnome potpisu Jovana Stanisavljevića Čaruge, objavljenome u *Hrvatskome listu* (21. VI. 1924.), lako je utvrditi da je Čaruga ispisao te stranice objavljene u Kušanovu romanu.

Članovi KGT-a neprestano su se mijenjali kako ne bi bili brzo otkriveni, a prilikom Čarugina pridruživanja družini ista je brojila sedam članova. Bili su to Božo Matijević, Jovan Stanisavljević, Mijo Rebić, Ivan „Karo“, Janko Župan, Franjo Mateja i Marko (?). KGT je imao svoj stalni „logor“, tj. šator u šumi Crna bara kraj Punitovaca. Nazvali su ga „logor broj dva“, što svjedoči da nije bio jedina lokacija gdje se KGT sastajao i skladištio plijen. U njemu su čuvali oružje, municiju, odjeću i obuću, ali i umjetni zub Bože Matijevića kao totem te knjigu Milana Mizlera⁵ *Javna sigurnost*, koja im

³ Božo (Božidar) Matijević (Tomašanci kraj Gorjana, 1896. – 1920.) završio je gimnaziju u Osijeku. Godine 1916., vrativši se iz Rusije u domovinu, ovdje se kratko zadržao te je ubrzo stupio u prvu jugoslavensku dobrovoljačku diviziju u Odesi. Blisko je surađivao s političarom Ivanom Ribarom i bio je aktivni odbornik Narodnoga vijeća SHS-a u Đakovu. Zastupao je krajnje lijeva stajališta, društvene promjene putem agrarnih reformi i republikanizam. Djelovao je u narodnoj straži u Đakovu. Ubrzo se pridružio zelenom kadru i smatra se začetnikom KGT-a. Imao je neku svoju varijantu komunističkih ideja koje je želio osobno iskoristiti. Stradao je 1920. u šumi nedaleko Punitovaca u sukobu s oružnicima nakon što je oružnički metak pogodio bombu koja mu je bila uz remen na hlačama.

⁴ Današnja naselja Gornje Predrijevo i Donje Predrijevo u sastavu su općine Zdenci u Virovitičko-podravskoj županiji.

⁵ Milan Mizler (1868. – 1944.), pravnik, general i publicist. Narodno vijeće imenovalo ga je 1918. zapovjednikom cjelokupnoga hrvatskog oružništva. Pisao je novele i stručne pri-

je služila kao priručnik u uspješnome izbjegavanju žandarmerije, a u konačnici i za uspješnije pljačkanje (*Hrvatski list*, 31. I. 1924.).

Zbog vjernosti vođi Boži Matijeviću i uspješnom sudjelovanju u pljačkama, Čaruga je brzo napredovao u KGT-u. Proglašen je zamjenikom vođe. Prvo zlodjelo koje je Čaruga s KGT-om učinio bilo je razbojstvo u Bokšiću kod Tompojevaca. Dva mjeseca nakon pridruživanja Čaruge družini, Božo Matijević je smrtno stradao u oružanome sukobu sa žandarima, a Čaruga postaje njegov „legitimni“ nasljednik. Krajem 1920. reorganizirao je družinu koja tada ima isto sedam članova. Čaruga je sve članove naučio pucati iz karabinke na Papuku, gdje je družina bila stacionirana (*Hrvatski list*, 26. IV. 1923.). No Čaruga je nakon svake pljačke bježao u Dalmaciju, Liku ili Bosnu – dovoljno daleko od mjesta zločina kako ne bi bio uhvaćen. Ostali članovi KGT-a nisu bježali, nego su se vraćali svakidašnjem životu. KGT više nije imalo ideološku premisu kao za vrijeme vođenja Bože Matijevića, nego razbojničku, s plijenom kao najvažnijim interesom. No i prethodna ideološka podloga bila je upitna s obzirom na plijen kao krajnji cilj pohoda.

Pljačkali su mjesta podno šuma i gora, osobito uz Bilogoru i Krndiju, kako bi se brzo mogli skriti, a opljačkani su najčešće bili trgovci i bogati ratari. Od pridruživanja KGT-u Čaruga je bio poznata osoba među siromašnim seljacima. Oni su ga posebno cijenili jer im je često davao novac, hranu, a ponekad i ukradenu odjeću i obuću. Dakako, riječ je o seljacima koji su mu pomagali pri izvršenju kaznenih djela. Često su ga nazivali „slavonskim Robinom Hoodom“ i „gorskim tićom“. Dakle, Čarugi su pomagali članovi siromašnih obitelji kojima je materijalno i financijski pomagao. Zanimljivo, svojim „ortacima“ davao je vrlo mali dio prihoda, a veći dio dobila je pomagačeva obitelj.

Čaruga je bio osobito omiljen među ženama. Svako je davao dragocjen nakit i odjeću, a nerijetko i novac. S nekim se djevojkama zaručio [*sic*] pa je na ruci uvijek imao zaručnički prsten. U isto je vrijeme bio s više njih u zaručničkoj vezi. Išao je čak do toga da je otimao djevojke, pa čak i žene, članovima KGT-a. Takve poteze njegovi mu pomagači nisu branili jer su smatrali da njihov „vođa mora imati pristup svemu kako bi društvo bilo sigurno“. Sve učestaliji pohodi Čaruge i društva natjerali su vlasti krajem 1920. na proglašenje izvanrednoga stanja u Slavoniji (Lopušina 1987: 184–186). Čaruga se zbog toga od 1921. skriva u Donjim Andrijevcima, gdje se općinskome liječniku Miji Pischlu prilikom liječenja predstavio kao Nikola Drezgić, vojni dobavljač (liferant) iz Vinkovaca (*Hrvatski list*, 7. II. 1924.).

Zabilježen je podatak u *Hrvatskome listu* da se tijekom zime 1921. skrivao u okolici Slatine. Prilikom posjeta Virovitici susreo se „u trgovini vlasnika Grčića“ s virovitičkom gvardijanom o. Sikstom. Čaruga se naklonio gvardijanu na način kako to čine bosanski katolici i rekao: „Blagoslovi me, oče!“ O. Siksto je ostao začuđen,

ručnike za potrebe redarstva. Umirovljen je 1924., a djelovao je u činu generala u sustavu oružništva Nezavisne Države Hrvatske pri njezinu osnutku do 1942. U međuratnoj Hrvatskoj i diljem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca poznat je, osim po novelama objavljenima u *Kolu*, i po knjizi punoga naziva *Javna sigurnost, zbirka zakona, naredaba i naputaka za vršenje javne sigurnosne službe kao priručnik za oružnike i ostale organe javne sigurnosti*, tiskanoj 1913. u Samoboru.

no blagoslovio je neznanca. U gradu je odsjeo u svratištu Zlata, današnjem „starijemu hotelu“⁶, ali nitko ga u Virovitici nije prepoznao. Prilikom napuštanja grada oružničkoj postaji broj 10 (u Virovitici, op. V. S.) napisao je pismo u kojem kaže da ga nikada neće uhvatiti, ali da će redovito prijetiti određenim oružnicima koji su mu bili u tragu diljem virovitičke okolice (*Hrvatski list*, 6. II. 1924.). Ideju o slanju prijetećih, a kasnije ucjenjivačkih pisama, dobio je od Bože Matijevića koji je takvu doktrinu usvojio od pojedinih ruskih anarhista. Poslao je još jedno pismo na istu adresu, u kojemu objašnjava zašto je ubio Radu Ratkovića, bistričkoga „harambašu“ koji se predstavljao Čaruginim imenom (*Hrvatski list*, 27. II. 1924.). Tijekom ovoga Čarugina boravka, Državnome odvjetništvu u Osijeku pristiglo je pedesetak prijava protiv Čaruge i njegove družine (*Prijave*, 1920).

Od 1922., a službeno od 1. listopada 1923., Čaruga je prijavio prebivalište u Osijeku. Za 4000 kruna mjesečno iznajmio je u Vinkovcima Villu Baling pokraj rijeke Bosut. Ovo je bio očiti dokaz uspješnosti Čaruginih pljački i bogaćenja od istih. Međutim, upitno je može li vođa sebi priskrbiti vilu ako je već pomagao „ortacima“ i njihovim obiteljima. Očito si je Čaruga priskrblijavao puno više plijena (*Hrvatski list*, 1. IV. 1924.).

Presudna Čarugina pogreška uoči uhićenja dogodila se 14. listopada 1923. u Ivankovu kod Vinkovaca kada je s članovima KGT-a napao posjed grofa Eltza. Pokušali su ukrasti novac, no grofov kočijaš uspio je pozvati žandare. Odmah je došlo do velikoga oružanog sukoba, a zločinci su pobjegli bez plijena. Otada je Čaruga ucijenjen na 120.000 dinara, živ ili mrtav (*Hrvatski list*, 31. I. 1924.).

Prema novinaru *Hrvatskoga lista*, jedan od najstrašnijih i najkrvavijih pohoda bio je na dvorac grofa Eltza u Tompojevcima. Tamo je, naočigled svoje supruge, život izgubio vlastelinski nadšumar Franz Pirkmayer. Glavni je cilj razbojstva bila vlastelinska blagajna. Čaruga je sa sobom poveo još pet članova KGT-a. Uspjeli su uzeti samo stotinjak dinara i četiri lovačke puške jer su ih napali općinski redari. Prema sudskim spisima, ovo je posljednje Čarugino razbojstvo (Br. 405, 1924.).

UHIĆENJE I PRITVOR (25. PROSINCA 1923. – 12. SVIBNJA 1924.)

Teško je ustanoviti kako je točno Čaruga uhićen jer su zabilježene dvije verzije. Prema prvoj, Čaruga je imao dvije djevojke u Vinkovcima. Saznavši jedna za drugu zbog ljubomorne su prijavile Čarugu oružničkoj postaji. Ovaj navod spominje samo Bela Stantić u filmu Antuna Smajića *Legenda o Čarugi* (2016). Prema drugoj, Čaruga je u Retkovcima imao djevojku Mandu, tj. Božicu Smolčić. Naime, novinar *Hrvatskog lista* navodi da joj je pravo ime Božica Smolčić, ali su je svi u mjestu nazivali Manda (*Hrvatski list*, 17. I. 1924.). No u mjestu su postojale dvije Mande istoga prezimena: ova mlađa, Čarugina djevojka, i jedna starija gospođa. Djevojci se predstavljao kao Milan (Mile) Barić, vojni dobavljač iz Vinkovaca. S jednoga od svojih pohoda Čaruga je djevojci poslao pismo, no poštar ga je pogrešno dostavio Mandi Smolčić

⁶ Vidi Prilog 3, fotografiju 2.

(starijoj). U pismu je Čaruga pisao djevojci da mu kaže je li izgorio štagalj koji je njegova družina zapalila u Retkovicima nakon pljačke. Zbog toga je Manda Smolčić (starija) posumnjala u identitet pošiljatelja pisma i pismo predala oružničkoj postaji u obližnjoj Cerni, gdje je narednik bio Stjepan Balatinac (*Hrvatski list*, 10. I. 1924.).

Oružnici su u noći s 21. na 22. prosinca 1923. ispitali Mandu Smolčić (mlađu) i ona ih je uputila u Čarugin stan u Vinkovcima. Čarugu ondje nisu našli pa su krenuli u mesnicu Marka Drezgića, navodnoga Čarugina brata, prema lažnome imenu i prezimenu, te Čarugu ondje zatekli kako spava. Čarugu je sljedećega dana u Ivan-kovu prepoznao David Ausländer, jedna od Čaruginih žrtava razbojstva. Osim toga, u Osijeku je na sam katolički Božić bio suočen s nekolicinom svojih pomagača, koji su također bili uhićeni nakon Čaruge, pred udovicom nadšumara Franje (Franza) Pirkmayera kojega je Čaruga ubio u Tompojevcima. Identificiran je na temelju nekoliko svojih [sic] zlatnih zubi. Ubrzo je posebnim vlakom došao u Osijek. Zasluga za Čarugino uhićenje pripala je naredniku Stjepanu Balatinu i desetniku Dmitru Miloviću.⁷ Nagradu od 120.000 dinara međusobno su podijelili prema dogovoru (Br. 107, 1924.).

Čaruga je bio u pritvoru od 25. prosinca 1923. do 10. siječnja 1924. Potpukovnik Stefanović ispitivao ga je o zločinima koje je počinio, a za to vrijeme sustavno su uhićivani njegovi pomagači diljem Slavonije⁸ (*Hrvatski list*, 6. II. 1924.). Zanimljivo, novine *Hrvatska*, u broju od 18. siječnja 1924., pišu da je (bivši) virovitički župan dr. Jovan Božić osigurao Čarugi bolji smještaj i jelo iz hotela. Između ostaloga Božić navodi da je „Jovo dobrotvor srpskoga naroda... štiti Srbe svuda i svagda”. Poznanstvo župana Božića i Čarugina ujaka Pere Smiljanića, prema autoru toga članka, imalo je poseban doprinos za ovakav tretman. U veljači 1924. Čaruga je dobio besplatnoga odvjetnika dr. Mladena Simonovića. On se zalagao za to da Čarugu može bilo tko posjetiti u ćeliji i da ga raskuju. Odvjetnik je u svojim zahtjevima uspio. Dokaz tomu su novinski članci u kojima stoji da Čarugu posjećuju otac Prokopije, ujak Pero i brojni znatizeljnici (*Hrvatski list*, 1. II. 1924.).

Već je u ožujku, nakon ispitivanja članova KGT-a i Čaruge, sastavljena optužnica. Čaruga se branio izjavom da je sakupljao novac kako bi kupio pisaći stroj za širenje komunističkih ideja. Osim toga, negirao je svako vodstvo u razbojstvima kao i svako ubojstvo, ali, zanimljivo, nije krivio ni druge (*Hrvatski list*, 8. svibnja 1924.).

Zašto je tako govorio? Naime, Čaruga je putem beogradskih novina pratio suđenje nekom kapetanu Carlieru koji je 1922. ubio švicarskoga trgovca Isellyja. Kapetan je poricao svaku optužbu. Zbog suđenja prema novome zakonodavstvu Kraljevine SHS, razmišljao je Čaruga, bio bi izuzet smrtne kazne. No Kraljevski sudbeni stol u Osijeku pridržavao se austrijskoga zakonodavstva koje tu uredbu ne poznaje. Optužnicu je sastavio zamjenik državnoga odvjetnika dr. Schubert. Čaruga je optužen za dva grabežna i potajna umorstva, četiri grabežna umorstva, petnaest razbojstava, jedno silovanje i jedno lažno predstavljanje, što odgovara broju njegovih nedjela (*Hrvatski list*, 25. III. 1924.).

⁷ Vidi Prilog 3, fotografiju 1.

⁸ Vidi Prilog 3, fotografiju 3.

U travnju 1924. Čaruga je ostao bez odvjetnika dr. Mladena Simonovića. *Hrvatski list* navodi da je odvjetnik preopterećen drugim poslovima i planovima. Razlog Simonovićeve odustajanja su prijeteća pisma potpisana s oznakom ORJUNA uz opomenu: „odvjetnik (op. V. S.) mora paziti što radi jer će inače grdno nastradati“ (*Hrvatski list*, 23. IV. 1924.).

SUDSKA RASPRAVA

U velikoj vijećnici Kraljevskoga sudbenog stola u Osijeku 12. svibnja 1924. započela je rasprava protiv Jovana Stanisavljevića Čaruge i članova KGT-a. Optužnica je čitana tri sata, a za to vrijeme na galeriji vijećnice neprestano su se izmjenjivali publika i novinari. Vrlo je slikovit jedan opis publike koja dolazi slušati raspravu: „...kao bez glave jurila je publika niz one široke stepenice, kao da jurišaju I. kat. Koga sve tamo nije bilo: bogatih trgovaca, siromašnih nadničara, elegantno obučениh dama i služavki u ‘poketnim’ suknjama, profesora, liječnika, činovnika, veleposjednika itd. Sve se to valjalo uz stepenice, da ugrabe prva mjesta. Zadnje su stigle okupane u znoju debele mamice s ‘cegerima’⁹ u ruci“ (*Hrvatski list*, 8. V. 1924.).

Rasprave su vođene svakoga dana, osim za pravoslavnih blagdana, prijedodne od 9 do 13 sati i poslijepodne od 15 sati do neutvrđena vremena. Kao i tijekom ispitivanja, Čaruga je poricao svaku vrstu vođenja KGT-a, a za zlodjela tada je navodio isključivo sporednu ulogu. Trećega dana rasprave, 14. svibnja, priznao je svoje prvo lažno ime i predstavljanje. Nazivao se Krsta Miličević, a predstavljao se kao trgovac iz Golubinaca. Isto je koristio, rekao je Čaruga, kako bi u KGT-u pridružio nove članove (*Hrvatski list*, 15. svibnja 1924.). Sljedećega dana, prilikom rasprave o ubojstvu Sime Tintora, Čaruga je iznio smiješno opravdanje da mu je uzeo torbu jer je mislio da su u njoj knjige koje je želio čitati, a ne novac. Ovaj čin već na početku procesa predstavlja krajnju bizarnost u Čaruginj obrani s obzirom na nedostatak razumnih argumenata (*Hrvatski list*, 16. svibnja 1924.).

Šestoga dana rasprave suočeni su Čaruga i Pavle Prpić Veliki, njegova desna ruka. Prilikom ispitivanja Veliki ga je na sve moguće načine branio i poricao sudjelovanje u zlodjelima, osobito prigodom posljednjega u Tompojevcima (*Hrvatski list*, 23. V. 1924.). Tijekom sedmoga dana rasprave izvršen je pretres Čarugine ćelije. Pronađena su sumnjiva pisma koja je Čarugi pisala konobarica Jelena Petković, vlasnica kavane Varna u Osijeku. Često mu je slala hranu i osnovne higijenske potrepštine. S konobaricom je Čaruga planirao bijeg iz pritvora. Zanimljivo, Petković je već tada sudu bila poznata zbog sitnih krađa gostiju u kavani (*Hrvatski list*, 27. V. 1924.). Unatoč Prpićevu prikriivanju zločina, Čarugin ortak Luka Šulentić osmog dana rasprave odao je Čarugu i Prpića i priznao djela u kojima je sudjelovao. Osim toga, rekao je da mu još od prvoga dana rasprave Čaruga putem nepoznatoga posrednika šalje prijeteća pisma i upute kako svjedočiti. Šulentić se prijedloga nije držao misleći da će time sebi smanjiti osudu. Jedanaestoga dana rasprave, 26. svibnja, velika vijećnica bila

⁹ Prema njem. *die Zöger*: torba od šiblja ili trske, ceker, op. V. S.

je „dupkom puna srednjega građanstva“ kako bi uživo vidjeli Čarugu. U *Hrvatskom listu* piše da je, bez sumnje, Čaruga postao „najpopularnija ličnost u državi SHS“.

Od dvanaestoga dana rasprave Kraljevski sudbeni stol pozivao je svjedoke Čaruginih pljačkaških pohoda i obitelji pokojnika koje je Čaruga ubio. Odnos suda prema Čarugi bio je osobito nemilosrdan, dok o postupcima branitelja nema spomena u izvorima. Uglavnom su suci i tužitelj ismijavali njegova opravdanja kako bi mu urušili moral i besprijekoran stav vođe. Autor članka piše da su uslijedili najpotresniji dani suđenja za Čarugu. Čak su mu od nemira i uzrujanosti činjeničnim stanjem, piše autor, pukle hlače zbog izrazito emotivnih svjedočanstava (*Hrvatski list*, 27. V. 1924.). Do četrnaestoga dana rasprave saslušano je više od sedamdeset svjedoka.

Čarugini ortaci, svi odreda, počeli su govoriti istinu jer su posumnjali u njegova poznanstva i lažna prijateljstva koja bi ih eventualno mogla poštediti. Upravo se tim poznanstvima Čaruga hvalio te isticao da će ga izvući bilo koje osude (*Hrvatski list*, 2. VI. 1924.). Od devetnaestoga dana rasprave započeo je proces saslušanja oružnika. Otada Čaruga priznaje svoja zlodjela i odaje ortake, tj. svjedoči protiv optuženih kako zbog njihove izjave tako i zbog vlastite arogancije. Nakon dvadeset i četiri dana rasprave protiv Čaruge i članova KGT-a (12. svibnja 1924. – 14. lipnja 1924.) *Hrvatski je list* izvijestio da će 21. lipnja 1924. u deset sati biti donošenje i čitanje presude (*Hrvatski list*, 17. VI. 1924.).

PRESUDA I KAZNA

Već od sedam sati ujutro 21. lipnja znatiželjni Osječani okupljali su se oko zgrade Kraljevskoga sudbenog stola. Za prisustvovanje proglašenju presude u vijećnici Kraljevskoga sudbenog stola je tog dana podijeljeno tri stotine ulaznica. Na pitanje novinara Čaruga slikovito kaže da će dobiti osudu „paragraf 13“¹⁰ (Šilović 1921: 13) i da će još najmanje dvije godine biti u Osijeku. Oko 10.30 sati predsjednik Kraljevskoga sudbenog stola u Osijeku pročitao je presudu: „Jovan Stanisavljević Čaruga osuđen je na kaznu smrti vješanjem.“¹¹ Zatim je prešao na čitanje obrazloženja osude.¹² Između ostaloga, objasnio je da je Čaruga svoja zlodjela učinio „u neurotičnoj bolesti u koju je pao nesretnim djetinjstvom po moralnom defektu duše zauzevši krivi osvetnički stav naspram ljudskome društvu“ (Br. 3189, 1924.). Čarugin odvjetnik dr. Mile Miškulin¹³ uložio je žalbu na presudu zbog krivo protumačena napada u šumi Vučjak, no ona je nakon šest mjeseci protumačena ništavnom (*Hrvatski list*, 18. VI. 1924.).

U dvorištu Kraljevskoga sudbenog stola u Osijeku 27. veljače 1925. izvršena je presuda nad Jovanom Stanisavljevićem Čarugom. U dvorište je ušao s dva oružnika

¹⁰ Paragraf 13 glasi: „Ako Zakon drugačije ne propisuje, povodom pravnog lijeka izjavljenog samo u korist okrivljenika, presuda se ne može izmijeniti na njegovu štetu.“

¹¹ Vidi Prilog 3, fotografiju 4.

¹² Vidi Prilog 1, tablicu 1 i Prilog 2, tablicu 2.

¹³ Mile Miškulin (1873. – 1953.), rodom iz Smiljana, hrvatski odvjetnik, novinar, političar i publicist. Poznat je bio kao narodni zastupnik i ministar pravde. Branjenje Čaruge zasigurno mu je pomoglo u karijeri.

i svećenikom nakon pogubljenja Pavla Prpića Velikog. Kada ga je općinski činovnik prozvaao, Čaruga je nadodao: „Ja sam Jovan Stanisavljević Čaruga. Moj naklon, gospodine krvniče. Zbogom narode, Čaruga putuje!” Presuda je ubrzo izvršena.¹⁴ Sahranjen je na groblju sv. Ane u Osijeku¹⁵ (*Politika*, 28. II. 1925.).

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Jovan Stanisavljević Čaruga predstavljao je jedinstven ogled vremena u kojemu je živio. Unatoč tome što se predstavljao kao zaštitnik siromašnih i obespravljenih, borac protiv lokalnih moćnika, sva je zlodjela činio kako bi prvenstveno sebi osigurao egzistenciju i povlašteni položaj. Vođen idejom državnoga prevrata kao opravdanjem prilikom sudskoga postupka, s bandom je pljačkao bogate mahom njemačkoga, židovskoga i hrvatskoga podrijetla. Nakon što se pridružio Kolu gorskih tića, družinu je transformirao iz zelenokaderaške u banditsku skupinu koja je pljačkala diljem Slavonije, Srijema i Baranje. Siromašni seljaci su ga obožavali. Gotovo je stvoren kult ličnosti. Samo literatura srbijanske provenijencije spominje Čarugu kao dobrotvora srpskog naroda, dok u izvorima takva činjenica nije spomenuta. Neki ga izvori čak povezuju s četničkim organizacijama, no to je previše radikalni pristup jer Čaruga nije imao političkih ideala ni motiva. Njegov jedini motiv bilo je osiguranje egzistencije te lagodan i raskošan život.

Tijekom sudskoga postupka uživao je u medijskoj pažnji, a bio je senzacija. Osobito se tijekom procesa ističe njegova arogancija i samouvjerenost „velikoga vođe” koji će pobjeći i nastaviti sa zločinima. Od izuzetno mudrog iznošenja obrane, kako se bližio kraj sudskoga procesa počeo je iznositi obranu koja gotovo da nije imala razuman i logični temelj. Tako su pomalo smiješni njegovi izgovori i opravdanja pojedinih zlodjela. Dakako, za njegova zlodjela ne mogu postojati opravdanja jer je bio svjestan svega što je činio. Zanimljivo, za ubojstva nije iznosio nikakva opravdanja, nego se branio šutnjom jer ih nije mogao osporiti s obzirom da su bila *fait accompli*. Čitavo vrijeme je planirao bijeg i nastavak hajdučije, no svi su ga ortaci izdali i ostao je sam. Primjena austrijskoga zakonodavstva i presuđena smrtna kazna ipak je predstavljala sigurnost stanovništvu koje je Čaruga s bandom pljačkao.

Zaista, nakon Čaruge zakašnjeli zeleni kadar, tj. zelenokaderaške skupine preobraćene u banditske i hajdučke, iskorijenjene su iz hrvatskih zemalja, no u narodu je ostao neizbrisiv trag koji je evoluirao u legendu o Čarugi koja se prenosi s koljena na koljeno usmenom predajom, kazališnim predstavama, stripovima i filmovima, a vjerojatno će se nastaviti i u budućnosti jer još postoje brojne nedoumice o životu i djelu ovoga najpoznatijega „zelenokaderaša”.

¹⁴ Vidi Prilog 3, fotografiju 5.

¹⁵ Čaruga je pokopan na groblju sv. Ane u polju 10, razred 35, broj groba 8.

IZVORI

- Državni arhiv u Osijeku (DAOS), fond Kraljevskog sudbenog stola 1850. – 1945.
Spis I. 2060-1920(1). *Prijave proti Jove Čaruga i ortaka*.
Dokument br. 2201/1928.
Osuda Kralj. Sudbenog stola u Osijeku, I. 1702/(19)19, 8. svibnja 1919.
Žandarmerijskom četnom zapovjedništvu na neke zapovjednike u Vukovaru od
21. marta 1924., br. 107/1924.
Spis I. 101-(19)24. Dokument br. 3189
Spis I. 101-(19)24. Opis Ministarstva pravde od 28. juna 1925., br. 80.001
Hrvatska, Glasilo hrvatske narodne Starčevićeve stranke, br. 17, 18. siječnja 1924.
Hrvatski list, Društvo za izdavanje Hrvatskog Lista 1921. – 1945., Osijek, god.
1923. – 1924.
Mariborski večernik 'Jutra', letnik 2, številka 284.
Politika, dnevne novine, br. 6052, 28. februara 1925.
Smajić, Antun. *Legenda o Čarugi*. Dokumentarni film. <https://www.youtube.com/watch?v=FL1y46fHxlo&list=PL882A50481CDE4F78> (pristupljeno 27. srpnja 2016.).

LITERATURA

- Banac, Ivo. 1992. I Karlo je o'šo u komite: Nemiri u sjevernoj Hrvatskoj u jesen 1918. *Časopis za suvremenu povijest*, 24(3): 23–43.
- Bogdanović, Tomislav. 2013. Kategorije zelenog kadra 1918. godine i osvrt na njihovo djelovanje u Podravini i Prigorju. *Podravina*, 12 (23): 96–108.
- „Čaruga” (pravo ime Jovo Stanisavljević). 1996. *Hrvatski leksikon*, I. sv. Zagreb: Naklada Leksikon.
- Čulinović, Ferdo. 1957. *Odjeci oktobra u jugoslavenskim krajevima*. Zagreb. 91–131.
- Geiger, Vladimir. 2010. Čaruga u Tomašancima 1920. godine. *Putujući Slavonijom: godišnjak za povijest, kulturu, pouku i razonodu*, 27: 38–39.
- Geiger, Vladimir. 2013. Skica za povijest Đakova i Đakovštine u vrijeme Države Slovenaca, Hrvata i Srba, 29. listopada – 1. prosinca 1918. *Zbornik Muzeja Đakovštine*, 11: 7–84.
- Goldstein, Ivo. 2009. *Hrvatska 1918-2008*. Zagreb: Novi Liber – EPH.
- Hrabak, Bogumil. 1990. *Dezerterstvo, zeleni kadar i prevratna anarhija u jugoslovenskim zemljama 1914.-1918*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Jovašević, Dragan. 1988. *Hajdučija između istine i legende*. Beograd: Biblioteka Karibi.
- Kušan, Ivan. 1991. *Čaruga pamti: dnevnik harambaše*. Zagreb – Ljubljana: Mladinska knjiga.

- Lopušina, Marko. 1987. *Najzagonetnije jugoslovenske ubice*. Kragujevac: Vladimir Avramović.
- Mizler, Milan. Hrvatska enciklopedija. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=41290> (pristupljeno 4. studenoga 2016.).
- Pivko, Ljudevit. 1922. Zeleni kadri. *Vojni vesnik*, 3: 23–26.
- Puljašić, Nataša i Ivana Vučemilović-Grgić. 2010. Jovan Stanisavljević Čaruga. *Essehist*, 2(2): 77–81.
- Stanisavljević, Jovo – Čaruga. Hrvatska enciklopedija. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=57781> (pristupljeno 4. studenoga 2016.).
- Šilović, Josip. 1921. *Kazeni zakon o zločinstvih, prestupcih i prekršajih*. Zagreb: St. Kugli.
- Zurl, Marino. 1977. *Knjiga o Jovi Čarugi i Joci Udmaniću*. Zagreb: August Cesarec.

PRILOZI

Prilog 1: Tablica 1. Lokacije, plijen i sudionici u pljačkama koje je vodio Čaruga, sastavljeno prema izvještajima *Hrvatskoga lista* (12. II. 1924. – 14. VI. 1924.) i sudskom spisu DAOS, I. 101-(19)24.: dokumenti 394., 414. i 415.

Red.br.	Mjesto pljačke	Datum pljačke	Opljačkana osoba/osobe	Sudionici pljačke	Plijen	Vrsta zločina
1.	Bokšić	9. 7. 1920.	Ignjat Schlossberger, trgovac	Božo Matijević, Franjo Mateja, Mijo Rebić	?	Grabežno umorstvo (Božo Matijević ubio Natana Schlossbergera)
2.	Vladislavci kod Vijeja (šuma)	24. 7. 1920.	Pavle Gašo, lugar	Božo Matijević, Franjo Mateja, Mijo Rebić	2 puške i dalekozor	Razbojstvo
3.	Čitluk kod Orahovice	26. 7. 1920.	Gejza Merkl, posjednik iz Feričanaca	Božo Matijević, Franjo Mateja, Mijo Rebić	1000 kruna + ucjena s 19.000 kruna	Razbojstvo
4.	Vraneševci	1. 8. 1920.	Vaso Todorović, ratar	Božo Matijević, Mijo Rebić, Franjo Mateja	Puška, 2 samokresa, kaput, hlače, cipele i 200 kruna	Razbojstvo
5.	Kutevi	2. 8. 1920.	Adolf Goldschmidt, trgovac	Božo Matijević, Mijo Rebić, Franjo Mateja	500 dinara	Razbojstvo
6.	Tomašanci kod Đakova	9. 8. 1920.	Stjepan (Stefan) Milla	Božo Matijević	5000 dinara	Razbojstvo

Red.br.	Mjesto pljačke	Datum pljačke	Opljačkana osoba/osobe	Sudionici pljačke	Plijen	Vrsta zločina
7.	Crni Lug (šuma)	17. 10. 1920.	Skladište živežnih namirnica tvrtke Guttman	Savo Živković, Đuro Milošević, Đuro Radivojević	Stvari u vrijednosti 102.035 kruna (karabinka, 2 konja, 4 para sersana vrijednih 20.000 kruna, nova kola, štalska lampa, 300 kg slanine, 25 pari cipela, 17 pari cipela s drvenim donovima, 8 novih sjekira, 60 turpija, 10 kg kože za hamove, 2000 paketa duhana, 450 kutija šibica, 50 knjižica papirića, 9 velikih kašika (jušnjača, op. V. S.), 12 limenih tanjura, 16 novih kotlova, 7 željeznih posuda za kuhanje, nova limena posuda, jedan stražarski sat, kožne presvlake, 40 novih jutjenih vreća)	Razbojstvo
8.	Poreč kod Donjega Miholjca	31. 10. 1920.	Stevo Šajin	Rado Stojaković, Rado Žukić, Đuro Radivojević, Đuro Milošević, Simo Žukić, Josip Tankosić (ubio Stevu Šajna prilikom pljačke)	16.000 kruna	Razbojstvo

Red.br.	Mjesto pljačke	Datum pljačke	Opljačkana osoba/osobe	Sudionici pljačke	Plijen	Vrsta zločina
9.	Poreč kod Donjega Miholjca	31. 10. 1920.	Tošo Šajin	Rado Stojaković, Rado Žukić, Đuro Radivojević, Đuro Milošević, Simo Žukić, Josip Tankosić	32.000 kruna, 17 zlatnih dukata, 16 srebrnih dvokrunaša, 12 srebrnih škuda, 16 srebrnih puceta, srebrni sat s lancem, zlatni sat s lancem, dvije svilene marame	Razbojstvo
10.	Vučjak (šuma) kod Kamenskog	21. 5. 1921.	Orobljavanje šumskih ratnika tvrtke Slavex (Pavle Sekeli, Miroslav Beyer, Berthol Binder, Mavro Grünhoff)	Nikola Mihaljević, Ivan Selthofer, Vid Predragović	32.540 dinara, 138.000 kruna, fotografski aparat	Grabežno i potajno umorstvo
11.	Krivaja (šuma) kod Nove Bukovice	30. 7. 1921. i 28. 6. 1921.	Stjepan Bognar, upravitelj pustare	Vid Predragović, Marko Bojanić, Nikola Mihaljević	Ucjena na 5000 dinara, neuspješno	Pokušaj razbojstva
12.	Voćin	16. 8. 1921.	Josip Ziegler, tesar	Marko Bojanić, Nikola Mihaljević	2855 dinara	Razbojstvo
13.	Ćeralije	5. 9. 1921.	Vencel Müller, kolar	Marko Bojanić, Nikola Mihaljević	80.000 kruna i stvari u vrijednosti 24.000 kruna	Razbojstvo
14.	Ćeralije	5. 9. 1921.	Imra Herceg, šumski poslovođa	Marko Bojanić, Nikola Mihaljević	8500 kruna, 2 odijela, zimski kaput, hlače, repetitor pištolja	Razbojstvo

Red.br.	Mjesto pljačke	Datum pljačke	Opljačkana osoba/osobe	Sudionici pljačke	Plijen	Vrsta zločina
15.	Ostrošinci	3. 7. 1922.	Stjepan Plaščak, Martin Kuritz, ratari	„Šega“, Franjo Ugljanac, Nikola Čurković	100 dinara, puška s nekoliko naboja, 8800 kruna, cipele, naramenice, srebrni sat, zlatni prsten, 200 srebrnih kruna, 2 mala dukata, 2 velika dukata, vojnički remeni, lisnica s 18.000 kruna, lisnica s 600 kruna	Razbojstvo
16.	Ostrošinci	3. 7. 1922.	Stjepan Kristek	„Šega“, Franjo Ugljanac, Nikola Čurković	200 dinara	Razbojstvo
17.	Starin kod Gornjeg Miholjca	10. 7. 1922.	Ivan Mark, krčmar	Nikola Čurković Franjo Ugljanac, „Šega“, „Bulović“, „Mladen“	60.000 kruna stvari (2 srebrna lanca i sata, 2 džepna sata, 2 željezna sata, 9 zlatnih prstena, zlatni ženski lanac, zlatni broš, zlatni križ, 4 rabljene muške košulje, 6 novih gaća, 4 nove ženske košulje, jedne kožne cipele, par muških cipela) i 4125 dinara	Razbojstvo
18.	Sredanci	20. 4. 1923.	Berthold Fuchs, krčmar	Stevo Šikić, Mato Kimpotić, Petar (Pero) Martinović,	3500 dinara i 19.000 dinara vrijednosti predmeta (muško odijelo, 6 muških košulja, 10 škatalja cigaretnog papira, dukat, par zlatnih naušnica, par naušnica, 45 m platna za ručnike, razni ručni rad, samokres, šljivovica (75 dinara)	Razbojstvo

Red.br.	Mjesto pljačke	Datum pljačke	Opljačkana osoba/osobe	Sudionici pljačke	Plijen	Vrsta zločina
19.	Pustinjak ili Pustinski vrh (šuma) između Koške i Budimaca	16. 7. 1923.	? Neuschloss, blagajnik, Dragutin Nemedija, Simo Tintor, podnarednik, oružnik (isplata šumskih radnika)	Pavle Prpić Veliki, Stjepan Šikić, Mato Krmpotić, Drago Kovačević, Luka Šulentić, Pavle Prpić Mali, Jure Jerković	40.000 dinara	Grabežno umorstvo i razbojstvo
20.	Briška Dubrava kod Otočca	24. 8. 1923.	Toma Slavković, ratar	Stjepan Šikić, Mato Krmpotić, Drago Kovačević, Luka Šulentić, Pavle Prpić Veliki	7800 dinara, 338 dolara, srebrni sat, zlatni sat, samokres, muške hlače	Razbojstvo
21.	Gunja	27. 9. 1923.	Heinrich Pfaff, veletrgovac	Pavle Prpić Veliki, Pavle Prpić Mali, Nikola Prpić, Luka Šulentić, Mato Krmpotić, Stevo Šikić	3000 dinara, 3 zlatne narukvice, medaljon s lancem, zlatni sat i lanac, tri srebrne petokrune, dva samokresa (sve u vrijednosti 16.000 dinara)	Razbojstvo
22.	Gunja	27. 9. 1923.	Josip Sudić	Pavle Prpić Veliki, Pavle Prpić Mali, Nikola Prpić, Luka Šulentić, Mato Krmpotić, Stevo Šikić	29 napoleondora, mali dukat, 1007 jednokruna, dvokruna i petokruna, 131 banknota po 100 dinara, 253 banknota po 10 dinara, električna svjetiljka 50 dinara vrijedna i naočale	Razbojstvo

Red.br.	Mjesto pljačke	Datum pljačke	Opljačkana osoba/osobe	Sudionici pljačke	Plijen	Vrsta zločina
23.	Ivankovo	14. 10. 1923.	David Ausländer, trgovac	Pavle Prpić Veliki, Pavle Prpić Mali, Mato Krmpotić, Luka Šulentić, Drago Kovačević	6720 dinara i stvari u vrijednosti 20.350 dinara (3 odijela, 3 para muških cipela, toaletni kovčeg, ženska kožna torba, samokres, oficirski remen, zlatni sat s lancem	Razbojstvo
24.	Ivankovo	14. 10. 1923.	Imanje grofa Eltza (zapaljeno)	Pavle Prpić Veliki, Pavle Prpić Mali, Mato Krmpotić, Luka Šulentić, Drago Kovačević	?	?
25.	Tompojevci	11. 11. 1923.	Franjo Pirkmayer, vlastelin i nadšumar	Luka Šulentić, Marko Drezgić, Pavle Prpić Veliki, Mato Krmpotić	110 dinara, 4 lovačke puške,	Grabežno umorstvo i razbojstvo
Ukupno ukradeno prema valutama				331.130 dinara 492.645 austrougarskih kruna 338 američkih dolara		

Prilog 2: Tablica 2. Popis osoba koje je ubio Jovan Stanisavljević Čaruga s općim podacima, sastavljeno prema izvještajima iz *Hrvatskoga lista* (1924) i sudskom spisju DAOS, I. 101-(19)24.

Red.br.	Ime i prezime	Datum ubojstva	Zanimanje ili zvanje	Mjesto stanovanja	Mjesto ubojstva
1.	<i>Mađarski vojnik</i>	? . ? . 1916.	?	?	?
2.	Stanko Bošnjak	? . 6. 1919.	Načelnik općine Obradovci	?	?
3.	Rade Ratković	? . ? . 1921.	Bistrički harambaša	Bistrica kod Slatine	Polje Crnje, između potoka Vojlovica i Voćinska, nedaleko Čaćinaca
4.	Ignjat Schlossberger	9. 7. 1920.	Trgovac	Bokšić	Bokšić
5.	Milan (Mijo) Rebić ili <i>Janko Župan</i>	12. 8. 1920.	Čarugin ortak	?	Crna Bara kod Budimaca
6.	Ivan (Jovan) Šajin	31. 10. 1920.	?	Rakitovci – Poreč	Poreč
7.	Pavle Sekeli	21. 5. 1921. (preminuo 3. 6. 1921.)	Vozač tvrke Slavex	?	Vučjak (šuma) kod Kamenskog
8.	Franjo Širola	12. 6. 1921.	Oružnik	Miljevci	Krčma Ilije Bosutića, između Podravske Podgajaca i Crna
9.	Stjepan Širola	12. 6. 1921.	Oružnik	?	Krčma Ilije Bosutića, između Podravske Podgajaca i Crna
10.	Jozo (Josip) Matota	15. 6. 1921.	Čarugin ortak	?	Krašković
11.	Stjepan Kristek	3. 7. 1922.	Ratar	Ostrošinci	Ostrošinci
12.	Franjo Ugljanac	? . 8. 1922.	Čarugin ortak	?	Jasenik (šuma) kod Kučanaca
13.	Nikola Ćurković	? . 8. 1922.	Čarugin ortak	?	Jasenik (šuma) kod Kučanaca
14.	Simo Tintor	16. 7. 1923.	Podnarednik, oružnik	?	Pustinjak ili Pustinjski vrh (šuma) između Koške i Budimaca
15.	Franjo Pirkmayer	14. 10. 1923.	Vlastelin, nadšumar	Tompojevci	Tompojevci

Prilog 3: Fotografije Jovana Stanisavljevića Čaruge



Fotografija 1. Harambaša Čaruga u rukama pravde s oružnicima nakon uhićenja. Fotografirao Buchwald u Osijeku kraj tamice Okružnoga suda. Osvježena i računalno pročišćena fotografija (desno). Izvor: Kušan, Ivan (1990) *Čaruga pamti*, Zagreb-Ljubljana: Mladinska knjiga, 159.



Fotografija 2. Svratishche Zlata u Virovitici na staroj razglednici. Ista je bila poslana 1920., godinu dana prije Čarugina posjeta. Izvor: VIROVITICA STARA RAZGLEDNICA #05 PUTOVALA 1920 SVRATIŠTE ZLATA, <https://goo.gl/HVPz3n>, prgledano 27. srpnja 2016.



Fotografija 3. Razbojnička družina Jovana Čaruga s oružnicima koji su ih otkrili i uhitili

Prvi red odozdo (s lijeva na desno): Drago Kovačević, Nikola Prpić, Nikola Mijić, oružnički narednik Josif Dro(r)njak, Mato Krmpotić, oružnički desetnik Dmitar Milović, Jovan Stanisavljević Čaruga (x), Pavao N. Prpić, oružnički narednik Stjepan Balatinac.

Drugi red (s lijeva na desno): oružnički desetnik Ljuba Jakić, Stevo Šikić (u šajkači), Luka Šulentić, Marko Drezgić, Mile Lončar (jatak), Mile Rupčić (jatak), i oružnički desetnik Stjepan Pomper.

Fotografirano kraj tamnice Okružnoga suda u Osijeku.

Izvor: Hrvatski list (1924.), 11: 3.

Posebno izdanje.

CIJENA 4 KRUNE.

HRVATSKI LIST

GLASILO HRVATSKE ZAJEDNICE.

IZLAZI SVAKI DAN UJUTRO OSIM PONEDELJKA I DANA IZA BLAGDANA	UREDNIŠTVO I UPRAVA: KAPUCINSKA ULICA BROJ 7 TELEFON: UREDNIŠTVO 7-10, UPRAVA 1-04, TISKARA 5-20 ZA INTERURBAN: SVA TRI BROJA	PRETPLATA: Za 1 mjesec K 120—; na duže vrijeme razmjerno. Za inostranstvo mjesečno K 200—
BROJ 145. (1152.)	OSIJEK, SUBOTA 21. LIPNJA 1924.	GODINA V.

Osuda Jove Čaruga i njegove družbe Četiri smrtno kazne i 102 godine tamnice.

VELIKI INTERES ZA RASPRAVU.

Proglašenje je osude bilo određeno za 10 sati prije podne. Medutim već u 7 sati izjutra počeli su se znatijelini pojedinci sakupljati pred palačom sudbenog stola. U 9 sati već je prostrani vestibul sudbene palače bio dupkom pun naroda. Glasanje završilo, kucanje kocki i pišća, što ih donekle davalo je utisak pravog vašara. Tome je učinilo kraj redarstvo. Jedanaest stražara i tri agenta, pod zapovjedništvom vladinog perovode Biše, potisnuli su publiku na ulicu i očistili sudbenu agradu. Nova je publika već više pridolazila. Kao da je sunce žarko pripeklo porađali su se pod kstenjem u Aleksandrovoj ulici, sve od pošte do Domobranske ulice.

DOLAZAK OPTUŽENIH.

U 9 i tričetvrt sati izdao je predsjednik gosp. Marković nalog, da se dovedu optuženici. Pratio ih je 9 oružnika. Napred je išao Jovo Čaruga, a za njim ostali, redom po optužnici. Došli su u središnja tica i držali se skromno i prilično potišeno. Odmah je iza toga puštena publika, koja je za tili čas popunila sva mjesta u dvorani. Na galeriji dame, a dolje gospoda. U svemu je bilo razdan oko 300 ulaznica. Dvorana je bila tako nabijena, da se nije moglo maknuti smjesta. Publika se kupala u znoju.

Deset minuta čekalo se na dolazak senata. Kroz to su vrijeme optuženi razgovarali sa svojim braniteljima i novinarima. Na upit jednog novinara, kakvu osudu očekuje, Čaruga je veselo odgovorio:

— Š! Ali — brzo je dodao — to je ovdje, a vidjet ćemo, kako će apelacija donijeti! Još ću najmanje 2 i pol godine sjediti u Oslječku.

PROGLAŠENJE OSUDE.

U 10 i 5 časa ulazi senat. Nastaje tišina. Predsjednik redom prozivlje optuženike, a zatim, nastaje, a za njim suci, optuženi i sva publika.

— U ime Nj. Veličanstva kralja . . . čita predsjednik osudu.

Optuženi stoje kao svijeeće. Oni s okovima u ruci desnom rukom uzice od karika, upijitih očiju predsjednika i slušaju. Predsjednik čita dispozitiv osude, što traje 40 minuta. Optuženi, koji su odmah u početku očekivali izricenje kazne, potišno se vrplojiti i ogledavati. Promatraja publiku. Čaruga neprestano koketira s nekim damama na galeriji, namiguje im i smije im se. Pročitavši dispozitiv osude, predsjednik jačin glasom čita:

— i osuduje se:

Jovo Stanislavljević Čaruga na kazan smrti vješanjem! (Čarug se smiješka, gleda u svog branitelja dra Hujbera i koketljivo namiguje nekom na galeriji.)

Pavo Prpić (veliki) na kazan smrti vješanjem! — nastavlja predsjednik. (Prpić prima osudu mirno i ozbiljno. Čarug i ne sluša Prpićeve riječi, već se zabavlja s galerijom.) Suci i državni odvjetnik g. Tončić koji cijelo vrijeme pro-

Dolazi na red Stjepan Šikić.
— i osuduje se na 15 godina teške tamnice!
— čita predsjednik.

(Šikić zašklijio i nešta mumlja. Čarug se i Prpić zgedavaju i smiju se).

Dolazi na red Mihaljević i Selthofer.
— i osuduje se na kazan smrti vješanjem.

(U publici se čuju iznenađenja. Mihaljević i Selthofer stoje kao okamenjeni i ni da bi okom maknuli. Čarug se okreće prema njima, zlobno se smije, kao da im kaže: »Budale!«)

Zatim predsjednik proglašuje, kojim će se redom vršiti smrtna kazna na osuđenima. Najprije će biti vješan Ivan Selthofer (kao najmanje kriv), zatim Nikola Mihaljević, Pavo Prpić, a najzadnji Jovo Čaruga. (Čarug se smije. Ostala se trojica drže ozbiljno. Selthofer je silno deprimiran i ne čuje, kad predsjednik izdaje nalog, da sjednu.)

Zatim je predsjednik prešao na čitanje obrazloženja osude, koje je trajalo 1 i pol sat. Pred sudbenom je palačom čekala ogromna masa naroda, da čuje osudu. Prvi je glasnik bio jedan novinar. Narod je osudu primio kao pravednu, jedino se nisu nadali smrtnoj kazni Mihaljevića i Selthofera. Očekivalo se, da će mjesto njih dvojice biti osuđena neka druga dvojica. Branitelji na smrt osuđenih svi su najavili ništovne zaobe.

Na 20 godina teške tamnice osuđeni su:

1. Luka Sulentić (1 grabežno umorstvo i 3 razbojstva);

2. Mato Krmpotić (1 grabežno umorstvo i 4 razbojstva);

Obojica su bila predložena na kazan smrti vješanjem.

Na 16 godina teške tamnice osuđen je:

1. Marko Bojanić (3 razbojstva i 1 pokušaj razbojstva).

Na 10 godina teške tamnice osuđen je:

1. Marko Drezgvić (1 grabežno umorstvo). Bilo je predloženo na kazan smrti vješanjem.

2. Drago Kovačević (2 razbojstva).

Na 5 godina teške tamnice osuđen je:

1. Nikola Prpić (1 razbojstvo).

2. Jure Jurković (kao sukrivac u 1 razbojstvu).

Na 8 mjeseci teške tamnice osuđeni su:

1. Mile Lončar (pripomoć dana zločinu).

2. Mile Rupčić (pripomoć dana zločinu).

Op. ured: Opšican izvještaj o proglašenju osude donijet ćemo u sutrašnjem broju.



1. JOVO STANISAVLJEVIĆ - ČARUG
osuđen na kazan smrti vješanjem.

1 grab, i pot. umorstvo, 4 grabežna umorstva, 4 obična umorstva, 16 razbojstva, 1 javno nasilje, prekršaj § 320, i 1 teška tjelesna ozljedja.

Jovu Stanislavljevića - Čaruga pronašao je sud krivim svih zločina, kojima ga tereti optužnica, osim zločina silovanja na Stetu Dañice Müllerove. Prema tome je Jovo Čarug uglaavljen kao neposredni učesnik i začesnik (osim Tompejevaca) u 27 djela i osuđen je za ove zločine: 1 **grabežno i potajno umorstvo** (Buče Kamensko; usmrćen: Pavao Szekely); 4 **grabežna umorstva** (Bokšić, Poroč, Ostrošinci i Tompejevci) usmrćeni: Natan Schlossberger, Ivan Šajin, Stjepan Kristek i Fran Pirkmayer); 4 **obična umorstva** (Crna bara, Miljević, Krasković i Jasenik); usmrćeni: Mijo Rebić, Franjo Štola, Joza Matota i Nikola Čurković); 16 **razbojstva**: Viljevo (opljачkan Pavle Čašo), Feričani (opljачkan Gejza Merkl), Vranješevci (opljачkan Robert Dožal i dr.), Kutovi (opljачkan Adolf Goldschmidt), Tomšašani (napadaj na kuću Stejana Milla), Nova Bukovica (opljачkan magazin tt. Gutmann), Vočin (opljачkan Josip Ziegler), Nova Bukovica (napadaj na pasturu »Krivaja«), Čeraplje (opljачkan imro Herzog i Venci Müller), Ostrošinci (opljачkan Stjepan Plaćak i Martin Kurček), Starin (opljачkan Ivan Marko), Sredanci (opljачkan Bernhard Fuchs), Broška Dubrava (opljачkan Tomo Slavković), Gajna (opljачkan Heinrich Pfaff i Josip Sudić) i Ivankovo (opljачkan David Ausländer); javno nasilje XII sluć, (prijestupe pismo upravitelju pasture »Krivaja«) i prekršaj § 320. bz. (lažno ime »Pustinski vrb« (osmrćen S. Hntor). Osim toga je još pronađen krivim zločinom teške tjelesne ozljedje na Stetu Davida

Fotografija 4. Posebno izdanje Hrvatskoga lista u povodu presude Čarugi i članovima Kola gorskih tića. Ovdje se detaljnije može pročitati o osudama prema ostalim članovima družine.



Fotografija 5. Nakon vješanja Jovana Stanisavljevića Čaruge (lijevo) i Pavla Prpića „Velikog“ (desno) uz osvježeni i pročišćeni isječak koji prikazuje Čarugu. Izvor: Dokumentarni film *Legenda o Čarugi* (autor Antun Smajić), <https://youtu.be/bwFDgQRmPGc?t=351>, pregledano 24. srpnja 2016.

CRIME AND PUNISHMENT OF JOVAN STANISAVLJEVIĆ ČARUGA

Vlatko Smiljanić

SUMMARY

This paper shows the biography of an outlaw in Slavonia in the early 20th century, known by his nickname Čaruga, based on court records and newspaper (real full-named Jovan Stanisavljević). When World War I broke out he ceased his studies and enrolled in the Austro-Hungarian Army. However, he posed as an officer and deserted the front lines. Shortly afterwards, he killed a man who was courting his girlfriend, and after a local nobleman threatened to arrest him, he killed him also. He was eventually apprehended, tried, and convicted, and started serving his sentence in the Sremska Mitrovica penitentiary. He managed to escape from prison and had a warrant out for his arrest, so he decided to return back home where he was unwelcomed. Čaruga left for the woods, where he befriended a gang Kolo gorskih tića („Band of Mountain Birds“), composed mostly of deserters, who detested the rich Slavonian peasants, robbed them mercilessly and were not afraid of killing people. He used fake names Nikola Drezgić and Mile Barić. The war was long over, but Čaruga and the gang were still pillaging the countryside and were hunted by the Yugoslav gendarmerie. Eventually in 1922 he decided to leave for Zagreb, where he posed as a rich gentleman from Vinkovci where he continued his life of thievery. He would later return to Slavonia to continue stealing with his group members. On 14. October 1923, however, they attempted to rob the Eltz family estate in Ivankovo near Vinkovci. They killed a man on site, while another snuck out and called the gendarmerie. After the skirmish they managed to escape, but without their loot. More importantly, the police got on their trail and soon captured them. By February 1925, Čaruga's trial at the court in Osijek was finished, and he was subsequently hanged in front of a crowd of 3 000 people .

Keywords: Jovan Stanisavljević Čaruga, World War I, Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, Slavonia.